

**Відгук офіційного опонента
на дисертацію Андрушка Андрія Васильовича
«Злочини проти волі, честі і гідності особи (кримінально-правове та
кримінологічне дослідження)», подану на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та
кримінологія; кримінально-виконавче право (м.Дніпро, 2021. – 675 с.)**

Актуальність теми, обраної для дисертаційного дослідження. «Немає нічого дорожчого свободи», - співають герої мультиплікаційного фільму, проголошуючи істину, загальновідому і загальноприйняту серед усіх, чие життя виходить межі «поїсти-поспати». Не даремно право на свободу та особисту недоторканність, на повагу до особистої гідності закріплене у ст.ст.28, 29 Конституції України, а кримінальне законодавство традиційно містить статті про відповідальність за посягання на волю честь і гідність особи.

Проголошення того, що людина є найвищою соціальною цінністю, а її захист – чільним завданням кримінального права, передбачає і здійснення належних кроків у цьому напрямку. На перший погляд, вони в Україні наявні – існують відповідні конституційні положення, наша держава приєдналася до чи не всіх існуючих із цього приводу міжнародних договорів, Кримінальний кодекс України містить значну кількість статей про відповідальність за посягання на людську гідність, волю, честь. Однак дійсність куди менш оптимістична. Людина в Україні, як і в цілому світі, не відчувається безпечно. І серед величезної кількості посягань на людину, її права і інтереси непоодинокими є різні прояви порушення її особистої свободи, честі та гідності, на чому цілком доцільно і переконливо наголошує автор рецензованої дисертації А.В.Андрушко. Такі посягання, вчинювані у різноманітних формах, суперечать людській природі, перешкоджають розвитку людської особистості, стоять на заваді реалізації прав і законних інтересів, супроводжуються вчиненням багатьох інших правопорушень. Тому протидія таким злочинам має істотне соціальне значення, а рівень такої протидії виступає показником рівня розвитку суспільства і держави.

Чинний кримінальний закон України, як уже відзначалося, містить немало статей, призначених для протидії посяганням на волю, честь і гідність

особи. Одні із них існували віддавна, інші з'явилися порівняно нещодавно у зв'язку з необхідністю виконання міжнародних зобов'язань України та як реакція на криміногенну обстановку. Доводиться констатувати, що цілісної системи такі норми не утворюють – існує термінологічна неузгодженість, незбалансованість санкцій та інші вади. Все це, з одного боку, ускладнює правозастосування, а, з іншого, свідчить про необхідність вдосконалення КК України у відповідній частині. Тому є всі підстави стверджувати, що теоретичне дослідження проблеми кримінально-правового забезпечення охорони людини від посягань на її гідність та волю актуальне в плані вдосконалення існуючого законодавства. Тим більше, що необхідно враховувати нові форми злочинних проявів, які з'являються в умовах інтенсифікації міграції, нових комунікаційних можливостей.

Практика правозастосування у відповідній частині, як і загалом у кримінально-правовій сфері, далека від досконалості. Кількість відкритих кримінальних проваджень, а, особливо, число засуджених за відповідні посягання, явно перебуває у дисонансі з обсягом повідомлень про факти торгівлі людьми та інших посягань, вчинюваних у різноманітних формах. Рідко знайдеш кримінальну справу цієї категорії (навіть із вирокami, що набрали законної сили), яка б не викликала багатьох і багатьох запитань та застережень. Відсутні систематизовані роз'яснення вищого судового органу України з питань застосування відповідних норм. Отже, дисертація, яка рецензується, важлива і в аспекті розробки практичних рекомендацій.

Нарешті, проблема кримінально-правового захисту волі, честі і гідності людини ніби-то не позбавлена уваги вітчизняних вчених. Є чимало публікацій різного рівня і жанру. Разом із тим, комплексних, глибоких, монографічного рівня досліджень ще бракує. І дисертація А.В.Андрушка покликана заповнити існуючі прогалини, визначити перспективи подальших досліджень. Тому вона гостро необхідна в теоретичному плані.

Таким чином, злободенність дослідження теоретичних проблем кримінальної відповідальності за злочини проти волі, честі і гідності особи

обумовлена цілим рядом факторів, які достатньо висвітлені у вступі до дисертації А.В.Андрушка та впливають із усього змісту його праці, численних публікацій цього автора та його виступів на численних наукових форумах. У цілому це дає підстави стверджувати про актуальність дисертаційного дослідження А.В.Андрушка «Злочини проти волі, честі і гідності особи (кримінально-правове та кримінологічне дослідження)». Обрана тема цілком відповідає паспорту спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право, за якою виконана ця дисертація.

Тому вибір теми такої дисертації А.В.Андрушком слід вітати і підтримати. Не викликає жодного сумніву соціально-політична актуальність проведеного дослідження, його важливість для вдосконалення та розвитку кримінального законодавства України, вагомість у плані вироблення практично-прикладних настанов у законотворчості та правозастосуванні, значимість для заповнення теоретичних прогалів та відкриття нових горизонтів наукового пошуку. Обрана тема докторської дисертації, є, водночас, масштабною, соціально значимою, теоретично і практично затребуваною, різноплановою, насущною – якою і має бути тема такого роду праці. Її вибір узгоджується з низкою наукових планів, на підставі яких розвивається вітчизняна кримінально-правова наука. Актуальність теми належно обґрунтована дисертантом у вступній частині роботи, а також в авторефераті.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації Андрушка Андрія Васильовича «Злочини проти волі, честі і гідності особи (кримінально-правове та кримінологічне дослідження)», сумніву не викликає. Отримані дисертантом наукові результати базуються на ґрунтовній науковій та емпіричній базі та є переконливими.

Дисертант використовує широку гаму методів наукового дослідження. Методологічним питанням присвячено окремий, перший розділ рецензованої праці. Там обґрунтовується застосування щодо досліджуваної проблеми

численних методів наукового пошуку, як традиційних, так і оригінальних. Тому твердження автора, його аргументація виглядають переконливими.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують у тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, не розроблені в науці, перспективні для дослідження.

Проведена апробація результатів дисертаційного дослідження. Рецензент знає дисертанта по участі у багатьох наукових форумах, де він виявляє активність, викликає зацікавленість учасників вдалою постановкою висвітлюваних у його виступах проблем та їх оригінальним та доказовим вирішенням. Публікації А.В.Андрюшка, присвячені розвитку кримінального законодавства та інших складових кримінального права, доступні науковій спільноті вже багато років. Вони увійшли в науковий обіг. Це вказує на те, що дослідженням проблем, обраних для дисертаційного дослідження, автор займається тривалий час, його висновки та пропозиції виважені та переконливі

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації А.В.Андрюшка. Належна обґрунтованість та достовірність отриманих результатів, висновків і пропозицій забезпечена цілим рядом обставин. Насамперед – це широка джерельна база дослідження (список літератури містить посилання на понад тисячу двісті (!), опублікованих в Україні та за кордоном), враховані матеріали двадцяти захищених у Україні кандидатських та докторських дисертацій з відповідної тематики. Опрацьована значна кількість емпіричних матеріалів (вивчення матеріалів понад семисот кримінальних проваджень, аналіз понад пів тисячі повідомлень ЗМІ, проанкетовано значну кількість потерпілих та працівників правозастосовних органів) Має місце використання різноманітних методичних прийомів аналізу поставлених проблем. Відбулася достатня апробація отриманих результатів.

Новизна положень, які виносяться на захист. Положення та висновки, заявлені дисертантом як такі, що є новими в теоретичному плані й важливими для юридичної практики, дійсно є такими. А.В.Андрюшко провів глибоке та

різнобічне дослідження проблеми кримінально-правової охорони волі, честі та гідності особи.

У ході проведення цього дослідження та формулювання його результатів висунуто низку наукових ідей, за розробку яких А.В.Андрушка заслуговує присудження наукового ступеня доктора наук . серед них, на думку рецензента, слід виокремити такі:

- аналіз стану розробки проблеми, якій присвячена дисертація, у вітчизняній кримінально-правовій та кримінологічній літературі. Констатовано, що кількість публікацій непропорційно велика щодо кількості відповідних злочинів, а увага попередніх дослідників розподілена явно нерівномірно стосовно окремих видів посягань проти волі, честі та гідності особи. Автор не залишив поза своєю увагою та критичним аналізом раніше опубліковані праці, у тому й два десятки дисертаційних досліджень;

- виявлення закономірностей розвитку законодавства про відповідальність за злочини проти волі, честі і гідності особи. Автором аргументовано доведено, що кримінально-правова регламентація відповідних посягань по мірі розвитку суспільства стає все більш детальною;

- вивчення законодавства значної кількості (понад пів сотні!) зарубіжних держав та виділення, з одного боку, законодавчих підходів та рішень, які варто запозичити в Україні, а з іншого боку – таких, які виявилися невиправданими і недоцільні для сприйняття вітчизняним законодавцем. Останнє, зокрема, стосується криміналізації клепу;

- дослідження різноманітних аспектів проблеми об'єкта злочинів, питанням протидії яким і присвячена ця дисертація. Зокрема, проведення класифікації злочинів проти волі, честі та гідності особи. Оригінальним є висновок автора про неприйнятність загальноприйнятих підходів до класифікації відповідних злочинів за безпосереднім об'єктом. Переконливими є також міркування щодо того, що не можна зводити посягання на честь і гідність особи лише до клепу та образи. Також вагомими є міркування про

безпосередні об'єкти злочинів, передбачених розділом III Особливої частини КК України;

- проведення характеристики поняття та ознак складу злочину, який полягає у викраденні людини, зокрема, такого елемента викрадення людини, як її утримування;

- з'ясування суті насильницького зникнення як діяння, якому можуть передувати законні дії;

- аргументація вирішення питань, які стосуються об'єктивної сторони підміни чужої дитини, а також суб'єкта цього злочину, яким на обґрунтовану думку дисертанта, може бути її батьки та інші близькі родичі. Пропозиція встановити посилену кримінальну відповідальність за такі дії, вчинені особою з використанням свого службового становища чи при виконанні службових обов'язків. Вагомою є також пропозиція передбачати кримінальну відповідальність за цей злочин незалежно від мотивів;

- характеристика кримінально-правових норм про відповідальність за торгівлю людьми;

- пропозиція про формування загального складу примушування до виконання певних дій. Ця пропозиція вже сприйнята та відображена в проекті КК України;

- ідея згідно якої кримінальна відповідальність має бути встановлена за незаконну госпіталізацію до закладу з надання психіатричної допомоги особи, яка не потребує стаціонарної психіатричної допомоги, а також за незаконне утримання в такому закладі;

- докази на користь того, що є недоцільним встановлення зниженого віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за захоплення заручників;

- трактування поняття тяжких наслідків злочинів проти волі, честі і гідності особи;

- різнобічна кримінологічна характеристика злочинів проти волі, честі і гідності особи, включаючи кількісні та якісні показники їх вчинення, описання особи винного, причини та умови таких посягань та запобігання відповідним

злочинам, а також віктимілогічну характеристику потерпілого від таких посягань.

Наведений перелік цілком оригінальних чи таких, що становлять собою розвиток уже відомих наукових ідей та положень, викладених у дисертації А.В.Андрушка, далеко не вичерпний. Рецензент вище виділив серед них лише найбільш значущі.

Повнота викладу положень дисертації в роботах, опублікованих автором. Матеріали дисертаційного дослідження всебічно і повно викладені в опублікованих працях дисертанта. Кількість публікацій не просто відповідає встановленим параметрам, а й значно їх перевищує. Необхідно відзначити, що А.В.Андрушко є автором ґрунтовної монографії, в якій викладені позиції, які стосуються дисертаційного дослідження. В публікаціях достатньо відображені всі розділи дисертаційного дослідження. Автореферат дисертації ідентичний за змістом основним положенням самої дисертації.

Праці А.В.Андрушка з теми дисертаційного дослідження широко відомі в Україні. Висловлені у них міркування увійшли в науковий обіг, є предметом дискусій, що підтверджує теоретичну та практичну цінність публікацій дисертанта та його виступів на наукових форумах.

Важливість одержаних автором дисертації результатів для юридичної науки, правозастосовної та правотворчої практики та рекомендації щодо їхнього використання. Висновки здобувачки наукового ступеня щодо значущості її праці для науки і практики видаються правомірними.

Дисертаційне дослідження А.В.Андрушка містить вагомі результати, які в сукупності вирішують важливу наукову проблему, а також забезпечують розв'язання цілого ряду практичних питань. Викладені в цій дисертації наукові положення заповнюють ряд прогалин, які існували у теорії кримінального права України, є основою для подальших досліджень, вдосконалення практики правозастосування, юридичної освіти. Таким чином, найбільш важливі наукові та практичні результати дисертаційного дослідження А.В. Андрушка «Злочини проти волі, честі і гідності особи (кримінально-правове та кримінологічне

дослідження)» мають різнопланове значення для юридичної науки та практики і можуть бути використані (та вже використовуються) так:

– у *правотворчій діяльності* – для вдосконалення законодавства України.

Причому, дисертант надіслав відповідні законодавчі пропозиції до Верховної Ради України, про що є відповідний акт впровадження;

– у *правозастосовній практиці*. Положення, викладені у поданій на захист дисертації та відображені в публікаціях автора, сприятимуть піднесенню якості правозастосовної діяльності у умовах перманентних законодавчих змін, сприятимуть формуванню стійких правозастосовних позицій. Належні рекомендації правозастосовним органам також вже надані;

– у *науково-дослідній роботі* – для подальших наукових досліджень загальних проблем розвитку кримінального права України та при розробці цілого ряду часткових положень – аналізі окремих норм та інститутів кримінального права, формулюванні наукового обґрунтованих пропозицій для законодавця та правозастосовної практики. Дисертант вже впровадив результати своїх наукових пошуків у діяльність кількох наукових установ, про що свідчать акти впровадження;

– у *навчальному процесі* – під час викладання та вивчення курсів «Кримінальне право України», спеціальних курсів кримінально-правової проблематики, а також при підготовці відповідних посібників, підручників, науково-практичних коментарів тощо. Положення, сформульовані дисертантом, вже використовуються у навчальній діяльності, а чотири заклади вищої освіти засвідчили це актами впровадження.

Позитивно оцінюючи докторську дисертацію А.В.Андрушка, разом із тим, ставлю і перед собою і перед дисертантом **запитання, які повинні стати предметом дискусії в ході захисту дисертації, висловлюю критичні зауваження та побажання.** Серед них є як ті, що носять загальний характер, так і більш конкретні. Почну їх виклад із перших.

Рецензована дисертація виконана на засадах позитивізму, коли головна увага приділяється положенням чинного законодавства, а чи не всі ідеї та

пропозиції стосуються оцінки його якості та вдосконаленню в межах існуючої системи. Це підтверджується як завданнями, що їх сформулював дисертант, так і самими змістом роботи, висновками автора рецензованого дослідження Звісно, що такий підхід має право на існування, а юридичних дослідженнях без нього обійтися неможливо. Справедливості заради слід також відзначити, що А.В.Андрушко не фетишизує чинний кримінальний закон, а багато й доречно його критикує, вносить свої пропозиції щодо змін, доповнень, вдосконалення тих положень, які стосуються теми своєї праці.

Разом із тим, обраний дисертантом підхід об'єктивно звужує палітру дослідження, веде до збіднення аргументації. Хотілося б бачити більш широкий погляд на проблему кримінально-правової охорони гідності, включаючи протидію посяганням на гідність професійну, авторську (плагіат), службу. Відомо, що чинне законодавство, відмовившись від криміналізації клевети та образи щодо пересічних громадян, водночас не встановило відповідальності і за образу чи клевету щодо Президента України та інших державних діячів, суддів, лідерів громадських організацій та рухів, працівників правоохоронних органів, представників іноземних держав та міжнародних органів. Понад те, поза кримінально-правовою охороною залишилася гідність української держави, включно з її системоутворюючими елементами (окрім, хіба що, державних символів). Будучи переконаним прихильником підходу, згідно з яким з ідеями слід боротися іншими ідеями, а на слова відповідати словами, рецензент тим не менше неодноразово замислювався над тим, чи не варто в умовах війни та іноземної інтервенції вдаватися і до кримінально-правових засобів захисту гідності нашої держави, її службовців. Оскільки в чинному КК України положень, які б давали змогу це робити немає, то позитивістський підхід і не дає змоги заглибитися у наведену проблему, запропонувати розв'язання ряду животрепетних теоретичних та практично-прикладних питань.

Видається, що робота А.В.Андрушка істотно збагатилася б, якби дисертант керувався дещо іншим підходом: виявлення і формулювання проблеми – виділення варіантів її вирішення – визначення оптимального в

сучасних умовах та на перспективу шляху розв'язання проблеми – оцінку того, наскільки близько чинний КК України підійшов до такого оптимального шляху та що треба зробити для його удосконалення у відповідній частині. Тобто, аналіз існуючого законодавства ставити не в основу та вихідні дані дослідження, а розглядати як один із його завершальних етапів.

Проте рецензент усвідомлює, що дорікати позитивізмом автору цієї дисертації навряд чи справедливо. Адже він надто глибоко увійшов у вітчизняну юриспруденцію, багато ким розглядається як універсальний (а, інколи, і як єдино можливий науковий підхід). І А.В.Андрушко пішов усталеним та перевіченим шляхом, який також дає змогу отримати вагомі наукові результати. Водночас, переконаний, що дисертант здатен перейти і на нові горизонти наукового пошуку, що приведе його до ще більших успіхів у дослідженні поставлених проблем.

З висловленим вище зауваженням пов'язане і наступне, пов'язане зі з'ясуванням того, честь, гідність та свободу кого має охороняти кримінальний закон – «особи» чи «людини», а, може, у певних випадках і «громадянина»? Відомо, що чинний КК України не надто розбірливий у використанні цих термінів - у назві розділу III Особливої частини йдеться про відповідні правопорушення проти «особи», у диспозиціях статей цього розділу йдеться про посягання і щодо «людини» і щодо «особи», причому якихось закономірностей використання цих понять рецензент не помітив. Назва ж дисертації сформульована на основі назви вказаного розділу КК України, тобто йдеться про відповідні злочини проти особи. А от у тексті дисертації А.В.Андрушко переважно оперує поняттями людини, прав людини, людської гідності. Але, разом з тим, неодноразово послуговується терміном «особа». При цьому в одних випадках виходить з усталеного підходу, згідно якого особа - це людина, яка реалізує себе в соціальних зв'язках, а в інших – небезпідставно стверджує, що носієм людської гідності є і той, хто в силу віку чи стану психіки не виявляє себе у відповідних суспільних відносинах. Тому хотілося б уточнити, чи потрібно, на думку дисертанта, використовувати якийсь один із вказаних термінів для

позначення учасника відповідних суспільних відносини та потерпілого від тих чи інших злочинів, чи вони рівнозначні і заглиблюватися у відмінність між ними не варто?

Наступне критичне застереження (пов'язане з попереднім) викликає підхід А.В.Андрушка до визначення об'єкта аналізованих злочинів. Так, він вказує, що *«гідність людини як об'єкт кримінально-правової охорони слід виводити з категорії людської гідності – об'єктивної цінності фізичної особи як біосоціальної істоти»*, - що заперечень не викликає, є загальновизнаним положенням, і тому навряд чи становить наукову новизну. Далі ж дисертант стверджує, що *«що підхід, за якого гідність людини пов'язується лише з усвідомленням нею позитивних якостей своєї суспільної цінності, що створює у неї підстави для самоповаги, схиляє до висновку [підкреслено мною – В.Н.], що гідність не притаманна, приміром, немовлятам та особам, які страждають на тяжкі психічні розлади, тобто тим, хто не здатний здійснювати внутрішню оцінку самого себе, власної цінності, з чим погодитись не можна, оскільки заперечення гідності цих осіб прямо суперечить ідеї людської гідності»*. Залишається незрозумілим, а) чому виникають підстави для висновку, що гідність не притаманна вказаним особам; б) звідки випливає те, що наявність гідності пов'язується лише з внутрішньою оцінкою самого себе, з так званою власною гідністю. Адже, врешті-решт, А.В.Андрушко цілком очікувано приходять до висновку про те, що заперечення гідності цих осіб прямо суперечить ідеї людської гідності. То, мабуть, автору варто було б дещо по іншому трактувати гідність як об'єкт аналізованих злочинів – не як індивідуальну самооцінку (на противагу честі – як оцінку суспільну), а як феномен, який має соціальне походження і значення, та який притаманний будь-якій людині в силу її належності до людського роду і незалежно від віку та стану здоров'я. Таким підхід дав би змогу вирішити і питання, яке відзначене у цьому відгуку вище – про доцільність криміналізації посягань на гідність окремих категорій осіб (посягання на професійну гідність, гідність державного службовця чи державного діяча тощо).

Викликає застереження і висновок дисертанта щодо об'єкта насильницького зникнення, яким, на його думку, є безпека людства. Варто погодитися з тим, що рішення законодавця, який помістив статтю про насильницьке зникнення до розділу III чинного КК «кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи» далеко не бездоганне. Але видається і явним перебільшенням те, що зникнення однієї людини посягає на безпеку усього людства. Суть цього злочину – як впливає з диспозицій обох частин ст.146-1 КК України – полягає у зловживаннях держави проти своїх громадян чи громадян іншої держави чи особи без громадянства, у перевищенні чи зловживанні повноважень службової особи, пов'язаних з порушенням цілого ряду прав людини. Тому більш зрозумілим було б віднесення цього посягання до злочинів у сфері службової діяльності. До речі, у проекті нового КК України насильницьке зникнення не виділяється як окремий злочин проти волі людини, проте передбачається встановлення відповідальності у окремій статті (ст. 4.4.6. Проекту) за потурання насильницькому зникненню. На нашу думку, тим самим і будуть виконані відповідні міжнародно-правові зобов'язання України і, водночас, усунута необґрунтована конкуренція між положеннями про посягання, які зараз передбачені у ст.146 та 146-1 чинного КК. Рішення ж, пропоноване у рецензованій дисертації, цієї конкуренції не усуває, бо насильницьке зникнення буде передбачене і серед злочинів проти волі особи (як незаконне позбавлення волі), і серед злочинів проти безпеки людства.

Серед положень, які становлять наукову новизну та які виносяться на захист, А.В.Андрушко називає те, що ним удосконалено підходи до класифікації злочинів проти волі, честі і гідності особи. Безумовно, будь-які удосконалення та усілякий розвиток потрібно лише вітати. Але постає питання, що дає теорії та правозастосовній практиці класифікація за критерієм того, чи пов'язана криміналізація відповідних діянь з імплементацією норм міжнародного права. Тим більше, що необхідність виконання міжнародно-правових зобов'язань України є нехай і вагомим, але лише одним із багатьох критеріїв (підстав, засад)

криміналізації. Тому така класифікація, на думку рецензента, є «класифікацією заради класифікації», а не поділом, який має прикладне значення.

Відзначений вище позитивістський підхід дисертанта виявляється і в дрібницях. Так, він вважає, що моментом незаконної госпіталізації до закладу з надання психіатричної допомоги необхідно вважати момент закінчення оформлення документів у його приймальному відділенні, в яких особа фігурує як пацієнт цього закладу. Видається таки, що таким моментом (а, відтак і моментом закінчення відповідного злочину) є не формальна обставина, пов'язана з «бумаготворчістю» (а це може бути розтягнуто в часі, бути відкладеним на наступний робочий день, полягати у майбутньому затвердженні відповідним керівником, врешті-решт оспорюватися), а фактичне обмеження свободи пересування пацієнта. Врешті-решт, кримінальна відповідальність встановлена за цей злочин як злочин проти волі людини, а не як за посягання у сфері оформлення медичних документів. Разом із тим, виникає питання про те, чи слід фальсифікацію історію хвороби та інших медичних документів, вчинені з метою надати видимість законності госпіталізації до закладу з надання стаціонарної психіатричної допомоги, кваліфікувати ще й за статтями про підроблення документів. Відповідь на нього у дисертації відсутня.

Звісно, як не є вичерпним перелік позитивних рис дисертації А.В.Андрушка, вказаний вище, так і перелік зауважень можна розвивати. Але, так чи інакше, достоїнства рецензованої праці явно переважають. Висловлені зауваження, переважно, стосуються положень, які взагалі не висвітлювалися у праці (а дисертант має повне право обмежити предмет свого дослідження) та підтверджують перспективність обраної теми, наявність у ній аспектів, які може надалі аналізувати сам автор та які стануть предметом уваги інших дослідників. Інші ж застереження мають частковий характер. Всі ж міркування критичного характеру, висловлені тут рецензентом, є дискусійними та відображають творчий характер цієї праці.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому. Виходячи з викладеного вище, маю підстави стверджувати, що дисертація Андрушка

Андрія Васильовича «Злочини проти волі, честі і гідності особи (кримінально-правове та кримінологічне дослідження)» відповідає вимогам, сформульованим у Порядку присудження наукових ступенів. Вона містить наукові положення та науково обґрунтовані результати у галузі науки кримінального права України та розв'язують важливу наукову та науково-прикладну проблему і щодо яких здобувач є суб'єктом авторського права.

Робота є значним досягненням для розвитку вітчизняної юридичної науки. Її зміст відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності, вона належно апробована. Ця дисертація є самостійною завершеною роботою, оформлена відповідно до існуючих вимог.

Тому вважаю, що автор дисертації – Андрій Васильович Андрушко – є кваліфікованим вченим і перспективним дослідником та рекомендую при успішному захисті присудити йому науковий ступінь доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент –
д.ю.н., проф., член-кор. НАПрН України,
професор кафедри кримінального права і кримінології
Львівського державного університету внутрішніх справ

 Навроцький В.О.

